

Kielemme käytäntö.

Kielenviljelyn menettelytavoista.

(Esitetty SKS:n kielivaliokunnan kokouksessa 26. 2. 1945.)

On ilman muuta selvää, että tahallinen toiminta kirjakielten kehittämiseksi mahdollisimman suureen tarkoituksenmukaisuuteen on välttämätöntä. Kielen elämässä esiintyy aina sellaisia tapauksia, joissa on haitallista jättää kehitystä pelkän vaistonvaraisen vapaan kilpailun ohjattavaksi, esim. siitä syystä, että jos sellaisen kilpailun tulosta jäätäisiin odottamaan, sekasortoinen odotusaika voisi venyä kiusallisen pitkäksi ja epälukuiset kieltä tarvitsevat yksilöt joutuisivat sen kuluessa kukin erikseen tuhlaamaan energiaa määritelläkseen kantansa suhteellisen vähäpätöisiin kysymyksiin, joiden ratkaisemiseen heillä ei olisi tarpeeksi edellytyksiä eikä useimmiten kai haluakaan. Tuollaista kielen kehityksen tie-toista ohjailua ovat kaikissa maissa suorittaneet ennen muita kielentutkijat, heistä nimenomaan kieliopin- ja sanakirjantekijät. Käytäntöä ohjaava ja vakiinnuttava vaikutus on tietysti aina ollut yleensäkin kaikella suurilevikkisellä kirjallisuudella, ja sitä tietä on ollut pysyvää merkitystä esim. sillä hiljaisuudessa tapahtuneella teoksien ennakkotarkastuksella, jota meilläkin erikoisesti aivan viime vuosikymmeninä tärkeimmät kustannusliikkeet ovat suorittaneet ja jossa parilla valiokuntamme nykyisellä jäsenellä on erittäin suuret ansionsa julkisen kielenkäyttömme tason näkymättöminä kohottajina. Mutta laajakantoisissa ratkaisuisa on, varsinkin sen jälkeen kun syntyi aikakaus- ja sanomalehdistöä, ollut tärkeä osuutensa julkisella keskustelulla, johon ovat ottaneet osaa asiaan kiinnostuneet maallikotkin. Muistettakoon vain oman kirjakielemme historiasta esim. d-kirjaimen vakiintumisprosessia 1800-luvun alkupuoliskolla. Kysymyksen ratkaisua edelsi silloisiin oloihimme katsoen valtava kynäsota, jonka esiin vyöryttämistä näkökohdista sitten kielioppimiehet ja kirjailijat, ennen muita Kustaa Renvall, Reinhold von Becker ja vihdoin itse Elias Lönnrot siivilöivät esiin lopullisen tuloksen.

Niissä vanhoissa kulttuurimaissa, joissa on olemassa ns. kieli- ja kirjallisuusakatemiaita, kielenkäytännön tietoinen ohjaaminen on valtiovallan auktoriteetin voimalla keskitetty akateemisen asiantuntijalautakunnan käsiin. On myönnettävä, että tuollainen arvovaltainen kielidiktatuuri voi erinäisissä tapauksissa saada aikaan paljon hyvää. Puuttumatta tässä Ranskan akatemian vuosisataisiin ansioihin ranskan kielen nykyisen, tunnetusti esikuvallisen selvyuden edistäjänä mainittakoon vain kaksi, lähimmissä naapurimaissamme hallitusten mahtikäskyllä läpivietyä kielen-säännöttelytoimenpidettä, joita perästä päinkin arvostellen on pidettävä kaikin puolin oikeaan osuneina. Toinen niistä on Ruotsin suuri oikeinkirjoitusuudistus, joka toteutettiin noin 40 vuotta sitten ja joka hävitti mm. hv-kirjainyhtymän sellaisesta tyypistä kuin *hvem* ja fv-yhtymän tyypistä *lefva* jne. Toinen on bolševikkihallituksen Venäjällä v. 1917 säätämä reformi, joka mm. lopetti *jer*, *jatj* ja *i-stotškoi* -kirjainten käytön. On helppo kuvitella, mikä täysin hyödyttömän sekamelskan aikakausi olisi kummas-

sakin maassa jouduttu läpikäymään, jos »yksityisyritteliäisyydelle» olisi annettu noissa kysymyksissä vapaa temmelystilaisuus.

Eräänlaista silmälläpitoa oikeakielisyyden ja etenkin oikeinkirjoituksen alalla valtio on joutunut harjoittamaan sielläkin, missä — kuten meillä Suomessa — ei mitään kieliakatemiaa ole olemassa. Kun nim. valtio on kouluviranomaisille pidättänyt oikeuden hyväksyä kouluissa käytäntöön aiotut oppikirjat, niin sillä on täten mahdollisuus suuressa määrin vaikuttaa opetuslaitoksen välityksellä yleistä kielenkäyttöä ohjaavasti — mahdollisuus, jota meillä ei läheskään tarpeellisessa määrin ole käytetty hyväksi.

Kokemus on kuitenkin eri tahoilla näkynyt osoittaneen, että varsinkin muutamilla kielenkäytön aloilla — sellaisena on mainittu nimenomaan sanain merkityslaaientumat — yksityiskohtiin ulottuva »akateeminen» ohjaus ja valvonta voi helposti mennä liian pitkälle. Periaatteellinen vastenmielisyys ranskalaisen tapaista kielen älyperäistä säännöttelyä kohtaan onkin estänyt esim. Englannissa kaikki pyrkimykset virallisen kieliakatemian perustamiseksi.¹ Ja kun Unkarin tiedeakatemia viitisentoista vuotta sitten aloitti uuden, järjestelmällisen kielenviljelytoimintansa perustamalla viidettäkymmentä miestä käsittävän kielivaliokunnan ja sille oman oikeakielisyyslehden (nimeltä »Magyarosan»), niin tämän toiminnan johtavalta taholta esitettiin — Unkarissa aikaisemmin saavutettuihin kokemuksiin vedoten — noudatettavaksi sellaista vapaamielistä periaatetta, että valiokunnan ei olisi yleensä ryhdyttävä varsinkaan äänestyksen jälkeen tehtyjä ratkaisujaan tyrkyttämään akatemian auktoriteetin voimalla yleiseen käytäntöön, vaan että valiokunnan tärkeimpänä työmuotona olisi oleva ratkaisua kaipaavien kielikysymysten esiin vetäminen julkisesti keskusteltaviksi ja vasta tällaisessa, kaikille kansalaisille vapaassa väittelyprosessissa tapahtuneen kypsytelyn jälkeen mahdollisimman yksimielisten suosittelupäätösten tekeminen.²

Rohkenen otaksua, että siinä, mitä edellä on esitetty, on jotain varteenotettavaa meidänkin oikeakielisyyslautakuntamme vastaisessa työskentelyssä. Suomal. Kirj. Seuran tähänastisen, vuodesta 1928 viime vuoden loppuun toimineen kielivaliokunnan perinteet, joita ovat olleet luomassa mm. sellaiset hartaat työntekijät kuin prof. Knut Cannelin -vainaja ja prof. E. A. Tunkelo, viittaavat luullakseni samalle vapaamielisyyden tielle, jota mainitsin Unkarin kielivaliokunnalle 1930-luvun alussa suositellun. Meidänkin on nähdäkseni syytä, jopa pakko pyrkiä vaikuttamaan suomen kielen kehitykseen hyvin harkittujen suosittelujemme omalla painolla, milloinkaan kaihtamatta myöskään ehdotustemme julkista arvostelua — vaatimaton kielivaliokuntamme ei ole suinkaan tarkoitettukaan esiintymään minkään akatemian elein. — Kuitenkin voi käsitykseni mukaan tulla eteen kysymyksiä, joiden onnelliseen ratkaisuun saattamisessa ei ole vältettävä turvautumasta tarvittaessa valtiovallankin apuun, mikäli tuo apu on tämän valiokunnan hankittavissa. Muistettakoon tässä,

¹ Eräänlainen käytännöllinen kielitoimisto on sentään Englannissakin havaittu tarpeelliseksi. Sellainen työskentelee siellä nykyisin yleisradion (BBC:n) yhteydessä.

² Ks. J. BÉLA NAGY Magyarosan I s. 39.

että meilläkin valtio takavuosina puuttui erääseen oikeinkirjoituskysymykseen määrätessään, miten sanat *markka* ja *penni* on kirjoituksessa lyhennettävä. Pitemmästäkin virallisesta lyhennysten kodifioinnista olisi varmaan pelkkää hyötyä, ja siihen suuntaan on ehkä syytä lähitulevaisuudessa pyrkiä. Jälkimmäisen laatuksiin, niin sanoakseni diktatuuria ansaitseviin tapauksiin kuuluu ilmeisesti myös kysymys kielemme nuorimpien vierasperäisten sanain oikeinkirjoituksesta — kysymys, joka on ollut kyllin kauan julkisen keskustelun alaisena joutaakseen pois häiritsemästä suomen kielen viljelyn harrastajia monilukuisten, tärkeämpien asiain hoitamisessa.

Lauri Hakulinen.